

# INFLUENCE OF STATE-CHURCH RELATIONS IN THE CZECH REPUBLIC ON THE RELIGIOUS LIFE OF THE UKRAINIAN COMMUNITY

## ВПЛИВ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВЗАЄМИН У ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ НА РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ

OLENA STEFANYSHYN

### **Abstract:**

The article attempts to investigate the historical development of State-Church and interfaith relationships in the Czech Republic. The main ideas and principles of the Czech State Religious policy at the present stage, its contractual and legal support are analyzed. The main problems of coexistence between the State and the Church, the level of influence of immigrant religions on it are highlighted. The level of religiosity of Czech society is clarified. The influence of State-Church relations on the religious and Church-confessional self-determination of Ukrainian citizens in the Czech Republic is traced. The main centers of Ukrainian religious life were the Churches of the Apostolic Exarchate of the Greek Catholic Church in the Czech Republic and the Orthodox Church of the Czech lands and Slovakia. It is proved that in the diaspora environment, the church, with its institutions, becomes an expression not only of spirituality, morality, and tradition, but also a significant factor in preserving national and religious identity.

**Keywords:** State-Church relations, religion, confessions, religious organizations, Ukrainian Diaspora.

У даній статті зроблено спробу дослідити історичний розвиток державно-церковних і міжконфесійних відносин у Чехії. Проаналізовано головні засади і принципи чеської державної

релігійної політики на сучасному етапі, її договірно-правове забезпечення. Охарактеризовано основні конфесії. Виокремлено основні проблеми співіснування держави та церкви, рівень впливу на нього іммігрантських релігій. З'ясовано рівень релігійності чеського суспільства. Простежено вплив державно-церковних відносин на релігійне і церковно-конфесійне самовизначення українських громадян у Чеській Республіці. Основними осередками українського релігійного життя стали храми Апостольського екзархату греко-католицької церкви в ЧР і Православна церква Чеських земель та Словаччини. Доведено, що у діаспорному середовищі церква, з її інституціями, стає виразником не лише духовності, моралі, традиції, а й вагомим чинником збереження національної та релігійної ідентичності.

**Ключові слова:** державно-церковні відносини, релігія, конфесії, релігійні організації, українська діаспора.

### **Постановка проблеми**

Розвиток церкви, її становище у Чехії були зумовлені різноманітними історичними, суспільно-політичними і релігійними чинниками. У свою чергу церква чинила вплив на державотворчі та соціокультурні процеси, що відбувалися на Чеських землях. Однак вільне існування та функціонування церковних інституцій опинилося під загрозою через напружену політичну ситуацію, недосконалу релігійну урядову політику, міжконфесійну боротьбу. Саме тому необхідність формування якісної моделі державно-церковних взаємин у країні стали першочерговими заходами після «Оксамитової» революції 1989 р. Також важливим завданням для Чеської держави залишається налагодження взаємин між існуючими конфесіями та новими іммігрантськими релігіями. Для української діаспори ЧР, яка сформувалася в результаті чотирьох хвиль еміграції, церква, особливо у найважчі періоди історії, завжди були рушійною силою у збереженні національної ідентичності, політичної свободи і соціального розвитку. Тому актуальним видається дослідження впливу існуючих державно-церковних взаємин в Чехії на релігійне життя української громади.

## Аналіз останніх досліджень

Серед українських науковців дослідженням державно-церковних відносин у Чеській Республіці, їх правового регулювання, реституції церковного майна, взаємовідносин країни із Ватиканом, міжконфесійними конфліктами займаються М. Палінчак<sup>1</sup> та Л. Борејко,<sup>2</sup> А. Цебенко у своїх наукових працях висвітлює етапи розвитку й особливості Православної Церкви у Чеських землях і Словаччині від 1945 р. до початку ХХІ ст., головні засади і принципи державної релігійної політики в умовах тоталітарної Чехословаччини й практичне значення результатів діяльності Церкви в нових умовах – незалежних Чеської і Словацької Республік. Об'єктом його наукових зацікавлень також є освітні заклади Православної церкви Чеських земель і Словаччини, зокрема їх книговидавнича діяльність<sup>3</sup>.

Проблема взаємин держави і церкви є актуальною для досліджень і у колі чеських науковців. Так, у праці Е. Клари висвітлено історичні періоди

---

1 Палінчак М. М. Держава і церква в постсоціалістичній Чехії. Український науковий журнал «Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації» / Голов. ред. В. М. Бебик. К. : Вид-во «Ун-т «Україна». 2012. № 3. URL : <https://social-science.uu.edu.ua/article/852> (дата звернення: 19.02.2021).

Палінчак М. М. Трансформація державно-церковних відносин у постсоціалістичному суспільстві (на прикладі країн Центральної і Східної Європи) : монографія. Держ. вищ. навч. заклад «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород : Ліра, 2013. 470 с.

Палінчак М. М. Особливості державно-церковних взаємин у Чеській Республіці. Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 51. С. 313 –322.

Палінчак М. М. Держава і церква у постсоціалістичних суспільствах (на прикладі країн Центральної Європи та України) : монографія. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород : Ліра, 2014. 406 с.

2 Палінчак М. М., Борејко Л. О. Церковна політика у Чеській державі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні відносини. Вип. 4-5. Ужгород, 2010. С. 193–196.

3 Кріль М. М., Цебенко А. М. Православна церква в Чеських землях і Словаччині: питання організаційного розвитку в 1945 –1998 рр. Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Збірник наукових праць. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. Випуск 12. С. 49–57.

Цебенко А. М. Навчальні богословські заклади Православної церкви Чеських земель і Словаччини. Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич: Коло, 2012. Випуск XVI. С. 395–404.

Цебенко А. М. Книговидавнича діяльність Православної Церкви в Чеських землях і на Словаччині в другій пол. ХХ – на поч. ХХІ ст. Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. Збірник наукових праць. 2013. Випуск 13. С. 579–588.

державно-церковних відносин, починаючи з 800 р. і до середини 1990-х рр.<sup>4</sup> З. Горак розглядає взаємодію релігії із світською державою у соціальному, науково-теоретичному, історичному та правовому контекстах<sup>5</sup>. порівняльне дослідження відносин церкви та держави в Центральній Європі Т. Гавлічека сконцентроване на трьох проблемах, а саме: опису історичного розвитку державно-церковних відносин у Чехії; аналізу виклику цієї історичної моделі щодо секуляризації, глобалізації та значного зростання іммігрантських релігій; визначення впливу на державно-церковні відносини ре-територіалізації в рамках Європейського Союзу та поділу Чехословаччини<sup>6</sup>. У праці С. Вінтера знаходимо інформацію про історію взаємин римо-католицької церкви з Чеською державою<sup>7</sup>.

### Виклад основного матеріалу

У Чехії взаємини між релігією та світською владою мають довготривалу історію. Поширення християнства сприяло становленню Чеської держави. Починаючи з X ст. Чехія опиняється на межі між Східною і Західною гілками християнства. Проте, через значний вплив Майнського єпископату, католицька віра стає панівною. У першій половині XV ст., в результаті діяльності Яна Гуса, що поклав початок реформації католицької церкви, а згодом гуситські війни, сприяли поступовому відокремленню церкви від держави. Після Реформації у Європі, на чеських землях значною мірою поширився протестантський рух. В результаті розгрому турками чесько-угорських військ під Могачем 1526 р. почався процес підпорядкування чеських земель Габсбургами, а вже після Білогорської битви 1620 р. – вони остаточно втратили свою незалежність<sup>8</sup>. Щодо релігійного життя, то

---

4 Clark A. Church-State Relations in the Czech Republic: Past Turmoil and Present Transformation. *BYU Law Review*. Volume 1996. Issue 4. URL : <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1868&context=lawreview> (дата звернення: 19.02.2021).

5 Horák Z. Religion and the Secular State in the Czech Republic. URL : <https://classic.iclrs.org/content/blurb/files/Czech%20Republic.pdf> (дата звернення: 19.02.2021).

6 Navlíček T. Church-state relations in Czechia. URL : <https://www.researchgate.net/publication/225327043> (дата звернення: 19.02.2021).

7 Winter S F. The Roman Catholic Church and the State in the Czech Republic: Property Relations and Legislative Policies. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Vol. 20. Iss. 2. Article 3. URL : <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol20/iss2/3> (дата звернення: 19.02.2021).

8 Віднянський С.В. **Чехія, Чеська Республіка**. Енциклопедія історії України: Т. 10 : Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2013. 688 с. URL : <http://www.history.org.ua/?termin=Chekhiia> (дата звернення: 19.02.2021).

діяльність усіх церков, окрім католицької, була під забороною. Як наслідок – масова еміграція протестантів закордон або ж вимушене прийняття католицизму. Римо-католицька церква, як сакральна влада, працювала на зміцнення Габсбурзької імперії, аж до її розпаду в 1918 р.

Проголошення 28 жовтня 1918 р. незалежної Чехо-Словацької Республіки похитнуло міцні позиції Католицької церкви і супроводжувалося масовим виходом вірян з її лав, приблизно 1,5 млн осіб, а саме зменшення із 96% до 71%<sup>9</sup>. Відповідно до нової державної ідеології церква була відокремлена від держави.

Друга Світова війна не лише змінила розстановку політичних сил в Європі, але й визначила новий стиль державно-церковних взаємин. Так, після звільнення від фашизму була відновлена Чехословацька республіка. 26 травня 1946 р. проведено вибори до парламенту республіки, де у Чехії перемогу отримали комуністи (38 %), а у Словаччині – демократи (62%)<sup>10</sup>. Це, в майбутньому, зумовило в політичному житті країни боротьбу між комуністичними та ліберально-демократичними силами. У програмних документах діюча влада проголосила та забезпечила свободу віросповідання. У 1950-х рр. Чехословаччина була поліконфесійною країною, в якій діяло 9 основних конфесій: римо-католицька церква, греко-католицька, лютеранська, кальвіністська, православна тощо. Дві третіх громадян відносили себе до римо-католицької церкви. Близько 6% населення вважали себе поза конфесіями<sup>11</sup>.

Унаслідок комуністичного перевороту 1948 р. і курсу на соціалістичне будівництво Чехія стала основною частиною Чехословацької Соціалістичної Республіки (ЧССР), а з 1 січня 1969 р. – республікою у складі федеративної ЧССР. Відповідно до конституції від 9 травня 1948 р. було заборонено використовувати релігійні обряди з нерелігійною метою. Згодом заборона стосувалася і публічних висловлювань священників у проповідях, пасторських грамотах, засобах масової інформації щодо своєї незгоди із заходами держави, спрямованих проти церкви. Відбувся суворий контроль держави над церквою, а їх взаємини зведено до мінімуму. Монастирі, церкви, а також їх землі були націоналізовані. Церква втратила свою економічну незалежність. Зачинялися церковні школи. Католики зазнали

---

9 Clark A. Church-State Relations in the Czech Republic: Past Turmoil and Present Transformation. *BYU Law Review*. Volume 1996. Issue 4. URL : <https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1868&context=lawreview> (дата звернення: 19.02.2021).

10 Палінчак М. Держава і церква у Чехословаччині в 40-50-х роках ХХ століття. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Історія. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. Вип. 24. С. 146 –150.

11 Там же. С. 146.

дискримінації в системі освіти та на робочих місцях. Частина ченців і священників заарештували<sup>12</sup>. У результаті катастрофічно зменшилися значення та роль церкви в чеському суспільстві. Майже третина території Чехії втратила свої релігійні та культурні корені.

«Оксамитова» революція у листопаді 1989 р. ліквідувала соціалістичний устрій та започаткувала демократичні перетворення у Чехії. З 1 грудня 1990 р. вона стала республікою у складі Чехо-Словацької Федеративної Республіки (ЧСФР), а після розпаду ЧСФР 1 січня 1993 – отримала самостійність<sup>13</sup>. Одночасно відбулися позитивні зрушення у державно-церковних відносинах. Насамперед, було скасовано законодавчі норми комуністичного режиму, що суперечили правам людини. Так, Закон від 13 грудня 1989 р. відмінив антицерковні норми Кримінального кодексу. У січні 1990 р. відповідним положенням анульовано право держави впливати на призначення духовенства, проповідників та інших службовців<sup>14</sup>.

Закон, що повернув країну до світового демократичного співтовариства, ставши частиною конституційного ладу тодішньої ЧСФР – це Хартія основних прав і свобод, затверджена Федеральними Зборами 9 січня 1991 р. Базуючись на Загальній декларації прав людини від 1948 р., інших міжнародних договорах, документ у статті 3 гарантує основні права та свободи усім за незалежно від статі, раси, кольору шкіри, мови, віросповідання і віровизнання, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового, родинного або іншого становища без будь-якої дискримінації<sup>15</sup>.

Свобода думки, совісті та віросповідання гарантується статтею 15. Також кожна людина має право змінити свої релігійні переконання або не визнавати жодної релігії. Гарантується свобода наукових досліджень і свобода творчої діяльності. Відсутність примусу проходити військову службу, якщо це суперечить його совісті або релігії. Відповідно до ст. 16 усім надається право вільно сповідувати релігію як одноособово, так і

---

12 Havlíček T. Church-state relations in Czechia. URL : <https://www.researchgate.net/publication/225327043> (дата звернення: 19.02.2021).

13 Віднянський С.В. Чехія, Чеська Республіка. Енциклопедія історії України: Т. 10 : Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2013. 688 с. URL : <http://www.history.org.ua/?termin=Chekhia> (дата звернення: 19.02.2021).

14 Horák Z. Religion and the Secular State in the Czech Republic. URL : <https://classic.iclrs.org/content/blurb/files/Czech%20Republic.pdf> (дата звернення: 19.02.2021).

15 Васинкевич О. Хартии основных прав и свобод в Чехии – 30 лет. Radio Prague International. URL : <https://ruski.radio.cz/hartii-osnovnyh-prav-i-svobod-v-chehii-30-let-8705199> (дата звернення: 19.02.2021).

разом з іншими, приватно або публічно, шляхом богослужіння, навчання, здійснення релігійних ритуалів та обрядів. Церкви та релігійні товариства самостійно керують своїми справами, зокрема створюють свої органи, призначають духовенство, засновують релігійні та інші церковні установи незалежно від державних органів. Закон передбачає умови викладання релігії в державних школах<sup>16</sup>. Обмеження реалізації означених прав можливе за необхідності захисту громадської безпеки та порядку, здоров'я та моралі або прав і свобод інших осіб.

Варто відзначити, що регламентація релігійного життя та нормативно-правове забезпечення діяльності релігійних організацій, теж здійснювалися на основі Хартії. Зокрема, прийнятий Федеральний Акт № 308/1991 «Про релігійну свободу та статус церков і релігійних організацій», визначив принцип свободи віросповідання та статус церков і релігійних об'єднань<sup>17</sup>.

Утворення 1 січня 1993 р. незалежної Чеської Республіки продовжило процес формування нової моделі державно-церковних взаємин та напрацювання бази державно-церковного права. Гарантом свободи думки, совісті та віросповідання стала Конституція від 16 грудня 1992 р.<sup>18</sup> Основним законом країни визнано право кожної людини на зміну своїх переконань або не визнавати жодної релігії.

Новий Закон «Про свободу віросповідання та статус церков та релігійних товариств та про внесення змін до деяких актів (Закон про церкви та релігійні товариства)» від 27 листопада 2001 р. дещо обмежив права релігійних громад. У Перехідних положеннях, уведених Законом № 495/2005, було уточнено умови реєстрації церкви та релігійного товариства<sup>19</sup>.

Низка договорів регулюють внутрішні державно-церковні взаємини. Це: «Угода про співпрацю між Міністерством оборони Чеської Республіки, Вселенським собором церков в Чехії та Чеською Єпископською Конференцією» (1998), «Угода про співпрацю між Чеським радіо, Чеською Єпископською Конференцією та Вселенською радою церков у Чеській

---

16 Listina základních práv a svobod. Poslanecká sněmovna Parlamentu České Republiky/ URL : <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> (дата звернення: 19.02.2021).

17 Havlíček T. Church-state relations in Czechia. URL : <https://www.researchgate.net/publication/225327043> (дата звернення: 19.02.2021).

18 Ústava České republiky. URL : <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (дата звернення: 19.02.2021).

19 Zákon č. 3/2002 Sb. Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech). Sbírka zákonů ČR. URL : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-3>. (дата звернення: 19.02.2021).

Республіці» (1999), «Угода про участь осіб, які здійснюють духовні служби у Системі надання посттравматичної інтервенційної допомоги працівникам міліції Чеської Республіки між Міністерством внутрішніх справ Чеської Республіки, Вселенським Собором Церков в Чеській Республіці та Чеською Єпископською Конференцією» (2002), «Угода про душпастирське служіння у в'язницях між адміністрацією в'язниць Чеської Республіки, Вселенським собором церков в Чехії та Чеською Єпископською Конференцією» (2008)<sup>20</sup>.

Компетентним органом державного управління, що займається релігійними питаннями громади є Міністерство культури Чеської Республіки, зокрема Департамент у справах церков. У його юрисдикції перебуває реєстрація церков, союзів церков, релігійних товариств. Через дану реєстрацію церква чи релігійне товариство та їх профспілки набувають правосуб'єктності та отримують деякі податкові пільги

Міністерство культури веде три публічні реєстри релігійних органів: церков та релігійних товариств; спілок церков та релігійних товариств; юридичних осіб, складений при церквах та релігійних товариствах, списки яких приймає Міністерство культури. Третій реєстр було створено в 1994 р. Церкви та релігійні товариства оголошують про створення кожної похідної юридичної установи Міністерству культури. Міністерство зобов'язане включити такі юридичні установи до реєстру. Серед похідних юридичних організацій є «основні» релігійні установи, такі як парафії, єпархії або монастирі, а також спеціальні що надають благодійні послуги.

Міністерство культури може також надати «особливі права» вже зареєстрованим церквам та релігійним товариствам. Ці права також занесені до реєстру церков та релігійних товариства. Відповідно до Закону № 3/2002 Sb. існують такі спеціальні права як: викладання релігії в державних школах та заснування церковних шкіл; душпастирство у в'язницях та армії; отримання державних (дотацій) субсидій на зарплату для священика; укладати шлюби з цивільними громадянами; збереження конфесійної таємниці, якщо релігійна громада доведе, що така таємниця дотримується не менше п'ятдесяти років<sup>21</sup>. Щоправда деякі релігійні громади відмовляються від фінансової підтримки, підкреслюючи тим самим свою незалежність.

На сьогодні, відповідно до закону, Чеською Республікою визнані

---

20 Horák Z. Religion and the Secular State in the Czech Republic. URL : <https://classic.iclrs.org/content/blurb/files/Czech%20Republic.pdf> (дата звернення: 19.02.2021).

21 Horák Z. Religion and the Secular State in the Czech Republic. URL : <https://classic.iclrs.org/content/blurb/files/Czech%20Republic.pdf> (дата звернення: 19.02.2021).

33 релігійні групи. Для порівняння, у 2002 р. їх було лише 21<sup>22</sup>. Щоб зареєструвати нову конфесію необхідно принаймні 10 тис. дорослих віруючих або 500, якщо заявник (церкви) є членом Світової ради церков. Держава встановила складні вимоги для отримання легального статусу церкви для раніше незареєстрованих релігійних організацій. Закон дозволяє функціонувати незареєстрованим релігійним громадам, але не допускає їхньої реєстрації як неприбуткових громадських організацій з метою управління майном. Разом з тим, офіційно зареєстровані релігійні громади в Чехії користуються істотною підтримкою з боку держави, отримуючи державні субсидії. Фінансування розподіляється пропорційно між зареєстрованими конфесіями, згідно з членством і приймається за рахунок адміністративних витрат.

Серед проблемних питань церковної політики є складні взаємовідносини між Прагою та Ватиканом. Після відвідин у травні 1995 р. Папою Іоанном Павлом II Чехії, становище католицизму у країні значно зміцніло. Однак, Чеська Республіка, одна з не багатьох країн, яка ще не уклала угоди з Ватиканом. Суперечності виникають через вимоги Ватикану реституції майна католицької церкви, конфіскованого комуністами, і повернутого з часів Оксамитової революції. За даними Конференції Чеських Єпископів у державній власності залишилося близько 3 000 тис. об'єктів власності (школи, ферми, лікарні, архітектурно-історичні пам'ятки). Після 1998 р. було повернуто 175 будівель<sup>23</sup>. Разом з тим, чеський уряд не вбачає можливості компенсувати всі збитки, нанесені церквам упродовж 1948–1989 рр., адже постраждалими у даний період були й інші організації та громадяни. Новий передел нерухомості може призвести до занепокоєння у суспільстві.

Сьогодні Чеська держава дотримується принципу рівності й автономії церков, не ототожнюючи себе із жодною. Однак вважає можливим співпрацю з церквами у багатьох секторах. Таку модель державно-церковних взаємин фахівці з церковного права називають коопераційною. У вересні 2000 р. Державний департамент США оприлюднив доповідь «Релігійна свобода у світі». Американський уряд виокремлює п'ять категорій

---

22 Zákon č. 3/2002 Sb. Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech). Sbírka zákonů ČR. URL : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-3> (дата звернення: 19.02.2021).

23 Палінчак М. М. Система державно-церковних відносин в посткомуністичній Європі: уроки для України. «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського». Науковий журнал. Серія «Юридичні науки». Том 24 (63). № 2. Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського. Сімферополь, 2010. С. 80.

країн порушників релігійних свобод. Чехія віднесена до п'ятої категорії країн, де існують досить високі стандарти дотримання прав людини, але певні релігії несправедливо, на думку авторів доповіді, визначаються як небезпечні «культи» та «секти»<sup>24</sup>.

Цікавим є досвід співіснування офіційної та іммігрантських релігій. Хоча Чехія є однією з держав з низькою часткою іноземців (близько 2,4%), їх кількість постійно збільшується. На відміну від чехів, іноземці, як правило, є більш віруючими, тому привозять з собою релігію своєї Батьківщини. Оскільки більшість іноземців є вихідцями із Східної Європи та Південно-Східної Азії, то і темпи поширення їх релігій теж зростає. Це не викликає якогось значного напруження в соціумі, швидше навпаки, засвідчує поступову зміну релігійного середовища чеського суспільства.

Згідно з результатами перепису населення 1991 р. понад 4 млн. осіб повідомили про свою належність до римо-католицької церкви, 204 тис. – до євангелічної церкви чеських братів, 178 тис. – до чехословацької гуситської церкви, 33 тис. – до сілезької євангелічної церкви аугсбурзького сповідання, 20 тис. – до православної церкви в чеських землях, яка входить до православної церкви Чехії та Словаччини, 7,6 тис. – до церкви адвентистів сьомого дня, 7 тис. – до греко-католицької церкви. Щотижня церкву відвідують тільки 9 % чехів, раз на місяць – 4 %, зовсім не відвідують – 65 %. Рівень довіри до церкви в Чехії найнижчий серед країн Центрально-Східної Європи: повністю довіряють їй 10 % населення, великою мірою – 18 %, трохи довіряють – 37 %, не довіряють – 36 % опитаних<sup>25</sup>. Упродовж десятиліття відбувалося зменшення чисельності римо-католиків, прихильників євангелічної церкви чеських братів, вірників чехословацької гуситської церкви. Натомість росла кількість релігійно індивідуальних та атеїстів і на 2003 р. ця група склала 5 999 047 жителів країни або ж 58,3 %<sup>26</sup>. Така релігійна структура чеського суспільства є наслідком 40-річного панування комуністичного режиму в країні, міжконфесійного протистояння упродовж усієї церковної історії.

---

24 Там же, С. 80.

25 Палінчак М. М. Особливості державно-церковних взаємин у Чеській Республіці. Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 51. С. 318

26 Международные договоры по правам человека. Базовый документ, являющийся составной частью доклада государств-участников. Чешская Республика [19 июня 2003 года]. Организация Объединенных Наций. URL : <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=FhOD6sgqgzAhFXD9F%2FeKaFMm83LbFY75RhkIFGrig%2B4%2FAPdf0vKsm9o3q%2Fy%2F8DNfrtS%2BSgazMvE1mBuo2Ef3%2BjOMqEntlhVxQDNHdSj%2BUCO21jqh%2BdXfVlB3P0%2FQi0rvziKlstBObBm7k6BoUFlvCQ%3D%3D> (дата звернення: 19.02.2021).

Релігійне життя української громади в Чеській Республіці представлене двома найбільшими конфесіями: Апостольським екзархатом греко-католицької церкви в ЧР і Православною церквою Чеських земель та Словаччини.

Апостольський екзархат для католиків візантійсько-слов'янського обряду в Чехії був проголошений буллою Папи Івана Павла II 15 березня 1996 р. для всіх віруючих візантійського обряду, зокрема греко-католиків з України, Словаччини, Чехії, Угорщини, Румунії, Білорусії та всіх інших, які проживають на території Чехії. Хоча історія греко-католицької церкви у Чехії бере початок із кінця XVI ст., однак її інституювання розпочалося зі створення єпархії в Прешові Папою Пієм VII. Булла «*Relata semper*» від 22 вересня 1818 р., до якої відносилися віруючі греко-католики навіть після встановлення незалежної Чехословаччини. Для вірян у Богемії, Моравії та Сілезії, які походили здебільшого з колишньої Підкарпатської Русі та Східної Словаччини, 16 грудня 1933 р. в Празі була створена центральна парафія з церквою Св. Івана Хрестителя. Першим священиком парафії у Празі став Василь Гопко. Єпископ Павол Петро Гойдіч заснував також греко-католицьку парафію для Моравсько-Сілезького краю, з центром у Брно. Після II. Під час Другої світової війни в Лібереці, Тахові, Плانی, Єлені, Мікулові та Брунталі створили допоміжні адміністрації зі своїм священиком<sup>27</sup>.

Період панування комуністичного режиму в Чехії стало справжнім випробуванням для Греко-католицької церкви. Її було оголошено поза законом, всі віруючі офіційно стали православними. Багатьох священиків засудили та ув'язнили, деяких з них депортували разом із сім'ями.

Діяльність Греко-католицької церкви була відновлена постановою уряду Чехословаччини від 13 червня 1968 р. на підставі петиції, в якій празьким апостольським адміністратором Франтішеком Томашеком було зібрано та передано уряду понад 40 000 підписів. Після Оксамитової революції Пряшівський єпископ монсенйор Ян Гірка заснував у 1992 р. два нові деканати – в Оставі і Ліберцях. 1 січня 1993 р. уже незалежна Чеська Республіка визнала правочинність Пряшівського єпархіального єпископа та ініціювала створення спільного органу управління. Вже відомий Ян Гірка організував у 1993 р. Єпископський вікаріат Греко-католицької церкви у Чеській Республіці і єпископським вікарієм призначив вихідця із

---

27 Historie exarchátu. Apoštolský exarchát řeckokatolické církve v ČR. URL : <https://www.exarchat.cz/historie-exarchatu/> (дата звернення: 19.02.2021).

Закарпаття – отця Івана Лявинця<sup>28</sup>.

Після сорокарічного переслідування греко-католиків, згідно з переписом населення 1991 р., до греко-католицької церкви у Чеській Республіці відносили себе тільки 8774 віруючих. На початку 1999 р. апостольський екзархат у Чеській Республіці нараховував сім деканатів та 23 парафії. Духовну службу в екзархаті здійснювали 35 священників<sup>29</sup>.

На сьогодні Греко-католицька церква в Чеській Республіці налічує 17 парафій та 19 муніципалітетів-філій у семи деканатах з 31 священником. Територія однієї греко-католицької парафії зазвичай включає територію кількох районів. Катедральний храм є Собор Св. Климента в Празі. Друковані засоби масової інформації: двомісячний часопис «Екзархат» та щорічник «Греко-католицький календар».

Християнство східного обряду на теренах сучасних Чехії та Словаччини з'явилося в IX ст. і пов'язане з іменами братів-святителів Кирила та Мефодія. Відродження православ'я припало на XIX – початок XX ст. Починаючи з 1945 р. відбулося закладання нового правового церковного поля у Чехословаччині, викликаного, насамперед, зміною політичної ситуації у Центрально-Східній Європі. Це певним чином підготувало ґрунт для надання Московським патріархатом Чехословацькому екзархатові автокефалії у 1951 р.<sup>30</sup> Розвиток державно-церковних відносин у 1952–1992 рр. характеризувався процесом інституювання Православної церкви Чеських земель та Словаччини, набуттям нею автокефального статусу, що також відбулося у складних політичних умовах.

Пряшівський собор 1950 р. перетворив Православну церкву з найменшої конфесії на одну із найбільших релігійних спільнот країни. Кількість вірян штучно зросла у 10 разів – з 35 до 350 тис. Третину з них становили українці.

За переписом 2001 р. у Чехії нараховувалося близько 24 тис. вірян (українці, словаки, чехи, болгары, румуни і серби) Православної церкви Чеських земель та Словаччини. Празька єпархія охоплює близько 55 громад (39 храмів і 10 каплиць) та 2 монастирі; Оломоуцько-Брненська єпархія

---

28 Historie exarchátu. Apoštolský exarchát řeckokatolické církve v ČR. URL : <https://www.exarchat.cz/historie-exarchatu/>(дата звернення: 19.02.2021).

29 Палінчак М. М., Борецько Л. О. Церковна політика у Чеській державі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні відносини. Вип. 4-5. Ужгород, 2010. С. 194.

30 Православна церква Чеських земель та Словаччини. URL : <https://vue.gov.ua/>(дата звернення: 19.02.2021).

– близько 32 громад (23 храми і 9 каплиць)<sup>31</sup>. Сьогодні відзначається позитивна динаміка розвитку Православної Церкви, що простежується у збільшенні кількості парафій і прихожан, активізації монастирського життя, створенні релігійних об'єднань. Також Зростанню кількості і чисельності громад в останні десятиліття сприяє різке збільшення у Чехії потоків трудових мігрантів із України, Росії, Білорусі.

Православний богословський факультет Пряшівського університету, що із 1997 р. готує бакалаврів і магістрів за спеціальностями: православне богослов'я, викладання основ релігії і етики, соціальне служіння, – має відділення у м. Оломоуці (Чехія), де діють також єпархіальне духовне училище та заочні курси. Митрополича рада Чехії видає щомісячний часопис «Голос православ'я»<sup>32</sup>.

Ще одним релігійним об'єднанням в середовищі української громади є Українська правовірна греко-католицька церква в Чеській Республіці, що об'єднує в собі як візантійський, так і латинський обряди. Визначає себе в повній єдності віри з Візантійським Католицьким Патріархатом. Правовірна Католицька Церква, згідно чеського Закону про церкви, є церквою діючою на території Чеської Республіки, не зважаючи на відсутність юридичної реєстрації. В 2011 р. Українська Правовірна церква подала запит на реєстрацію та отримання правового статусу. Правовірна Католицька Церква має свою інтернет сторінку, з якої можна дізнатися більше про віру, богослужіння, життя церкви, а також про їх ставлення щодо подій у суспільному та церковному житті країни. Статистика відвідуваності сайту, а це в середньому 11773 щомісяця або ж 440 щодня, свідчить про інтерес до даної християнської конфесії<sup>33</sup>. Щоправда порозуміння як із УГКЦ, з якої вони виокремилися у 2008 –2009 рр., так із чеської владою до сьогодні не знайдено.

## **Висновки**

Підсумовуючи, слід зазначити, що історичний аналіз державно-церковних і міжконфесійних взаємин у Чеській Республіці засвідчив

---

31 Православна церква Чеських земель та Словаччини. URL : <https://vue.gov.ua/> (дата звернення: 19.02.2021).

32 Цебенко А. М. Навчальні богословські заклади Православної церкви Чеських земель і Словаччини. Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич: Коло, 2012. Випуск XVI. С. 395–404.

33 Українська Правовірна Грекокатолицька Церква в ЧР. URL : <https://www.pravover.cz/ua/clanky/nasacerkva/cerkva/> (дата звернення: 19.02.2021).

наявність ефективної моделі з їх врегулювання, що у фахівців з церковного права отримала визначення – «коопераційної». Основні засади і принципи чеської державної релігійної політики на сучасному етапі, її договірно-правове забезпечення відповідає міжнародним нормам права. Значними видаються зусилля чеської влади щодо ліквідації наслідків комуністичного режиму для духовного життя країни. Чеська Республіка, дотримуючись принципу рівності та автономії церков, сьогодні змогла налагодити ефективну співпрацю з церквами у багатьох сферах. Специфічною особливістю чеського народу є низький відсоток віруючих, що теж зумовлено історичною традицією. Існування понад 30 зареєстрованих і значної кількості нелегальних релігійних громад, хоч і створюють певні міжконфесійні протистояння, але загалом не мають негативного впливу на чеське суспільство. Швидше навпаки поширення на території ЧР іммігрантських релігій дозволяє розширити культурні і релігійні аспекти взаємодії в соціально-культурному середовищі. Осередками культурно-духовного життя української громади в Чеській Республіці стали головні храми Апостольського екзархату греко-католицької церкви в ЧР і Православної церкви Чеських земель та Словаччини. Попри певне міжконфесійне напруження між православними й греко-католиками, викликане зародженням у 1965 р. руху за відновлення Греко-Католицької Церкви та процесом повернення конфіскованим храмів після її легалізації, саме церкву, разом із родиною, освітою, інформаційним простором, громадськими організаціями, визнано важливим чинником самоідентифікації в середовищі української діаспори Чеської Республіки.

**Contact:**

**Olena Stefanyshyn**

Department of Information and Socio-Cultural Activities  
West Ukrainian National University

**Олена Стефанишин**

кафедра інформаційної та соціокультурної діяльності  
Західноукраїнський національний університет